KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, LXIV. ÉVF., 2017. SZEPTEMBER (988–991. o.)

Az „ezüst pillanatok” nyomában

Tanulmányok Bekker Zsuzsa emlékére
Szerkesztette: Hild Márta és Madarász Aladár
Kronosz Kiadó, Pécs, 2017, 300 o.

A 2015-ben elhunyt kiváló közgazdász és elmélettörténész, Bekker Zsuzsa emlékére 2015. november 11-én konferenciát rendeztek. A kötet a szerkesztők előszavát követően 14 előadás szerkesztett változatát és Bekker Zsuzsa fontosabb tanulmányainak soktételes jegyzékét tartalmazza. Nincs lehetőségem arra, hogy valamennyi írásról beszámoljak, de az általam legfontosabbnak ítélt tanulmányok bemutatása után megadom a többi tanulmány szerzőinek nevét és a tanulmányok tárgyát.

Bekker Zsuzsa 1941-ben született, a Marx Károly Közgazdasági Egyetem elvégzését követően az Országos Tervhivatal, a Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal kutatóintézeteiben dolgozott közel két évtizeden át. Közben 1971 és 1973 között a Zambiai Egyetem közgazdasági karán tanított Lusakában, illetve 1979 és 1983 között Genfben az UNDP Európai Iroda országprogram-felelőse volt. 1995-től a különféle nevű közgazdasági egyetem elmélettörténeti tanszékén tanított, 1996-tól 2011-ig vezette a tanszéket. Valamennyi munkahelyén kiemelkedő teljesítményt nyújtott, ezt ismeri el az emlékkötet is.

A kötet tanulmányainak zöme elmélettörténeti tárgyú, tanúsítva, hogy a sokak által kihalásra ítélt elmélettörténet Magyarországon is él és virul. Már a cím is klaszszikus indíttatású: az egykori aranykort a kevésbé vonzó ezüstkor követte, de ez még mindig fényesebb volt, mint a későbbi vaskor.

Nem véletlen, hogy a két szerkesztő által írt egy-egy tanulmány a legfajsúlyosabb, ezért velük kezdem az ismertetést. Terjedelmes tanulmányában *Hild Márta* Paul A. Samuelsont mint eszmetörténészt mutatja be. A mai olvasók többsége talán el sem tudja képzelni, hogy a 20. század egyik vezető közgazdásza eszmetörténeti apróságokkal is bíbelődött. Én még ma is emlékszem, milyen izgalommal olvastam az 1970-es években, ahogyan Samuelson „felboncolta” a marxi közgazdaságtant (*Samuelson* [1957]), ugyanakkor elismerte részleges vereségét a tőkevitában Robinson asszonnyal és tanítványaival szemben (*Samuelson* [1966]).

Hild Márta áttekinti Samuelson legfontosabb elméleti eredményeit, majd rátér az „elmélettörténész Samuelson felfedezésére”. Részletesen ismerteti, hogy Samuelson több tucat elmélettörténeti cikkében milyen sok régmúlt alkotó közgazdász

A kézirat első változata 2017. június 22-én érkezett szerkesztőségünkbe.
DOI: http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2017.9.988

elméleteit elemzi a modern közgazdaságtan eszközeivel, megkönnyítve a kortársak számára ezek megértését, de ugyanakkor bizonyos mértékig meghamisítva az alkotók munkáját. Matematikatörténeti hasonlattal élve: például ha valaki nem ismeri, milyen gyötrelmes volt Arkhimédésznek kora eszközeivel négyféleképp kiszámítania a gömb térfogatát, akkor nem is értheti meg, miért vésette a sírkövére a hengerbe írt gömb és kúp körvonalait, legkedvesebb tételének ábráját.

Madarász Aladár Schumpeter és a Harvard Egyetem Vállalkozáskutatási Központjának kapcsolatát vizsgálja több mint 30 oldalas cikkében. A szubjektív bevezetőből kiderül, hogy Bekker Zsuzsa sokszor elmondta, mennyire szeretné, ha magyar fordításban is megjelenne *Schumpeter* [1954] posztumusz könyve, páratlan elmélettörténete. Az érdeklődők már évtizedekkel ezelőtt olvashatták Schumpeter írásait magyarul. Mostani cikkében Madarász azonban Schumpeter bizonyos árnyékban maradt írásairól beszél. „Ezekben az írásokban a vállalkozóról van szó, akit azért kellett az »analitikus sémába beilleszteni«, mert így a »gazdasági folyamat sokkal tökéletesebb elméletéhez juthatunk el«, hiszen »a tőkés valóságban ő a tengely, ami körül minden forog« (*Schumpeter* [1954] 555. o.)" (164–165. o.)

A schumpeteri kezdeményezés mellett gazdag elemzést olvashatunk a harvardi vállalkozáskutatási központ *(Harvard Center in Entreprenurial Center)* működéséről. Bár nemzetközileg is kiemelkedő kutatók (Norman Gras, Arthur Cole és Alfred Chandler) dolgoztak itt, „nem született egységesen elfogadható válasz arra, mi is a vállalkozás, ezért nem lehetett egy olyan növekedéselméletet megfogalmazni, amely elsősorban a vállalkozói viselkedésre épült volna" (*Madarász* [2017] 163. o.). Persze ezek a kiragadott idézetek nem adják vissza az elemzés gazdagságát, csak étvágyat kívánnak gerjeszteni a cikk elolvasásához.

Számomra nagyon tartalmas volt *Szepesi György* cikke, melynek címe *Bekker Zsuzsa az Országos Tervhivatalban*. Szepesi is sokáig dolgozott a Tervhivatalban; s mint kvantitatív elemzők, jól ismerték egymás munkáit. Anélkül, hogy idealizálná az OT tevékenységét, Szepesi Bekker Zsuzsát idézve emlékeztet e központi intézmény sajátosságára: a háború után jött létre, így az érdemi munkát nem akadályozta a sokkal korábban létrejött minisztériumokra jellemző kártékony hierarchikus rend.

Különlegesen szórakoztató *Száz János* cikke, amely e-mailek özönével írja le a kamatlábak és a növekedési ütem kapcsolatáról szóló 2009-es levelezésük történetét. Ismert, hogy a növekedéselméletben (Neumann János 1937-es cikkétől kezdve Piketty 2015-ös könyvéig) e két tényező kiemelt szerepet játszik. A kezdet 2009. július 17. 8 óra 49 perc, amikor Száz előző nap feltett kérdésére, hogy ki volt az a közgazdász, aki a kamatlábat az erdők növekedési ütemével azonosította, Bekker e-mailben válaszolt, amelyből kiderült, hogy közben Bródy Andrással is konzultált. A levelezésbe Augusztinovics Mária is bekapcsolódott, és megjegyzésében – eléggé ledorongolóan – *Samuelson* [1958] cikkét is forrásként említi. [Bár Samuelson valóban pökhendi szerző volt, a később az együtt élő (átfedő) nemzedékek modellje nevet kapó elgondolása valójában korszakalkotó volt, és megfelelő átértelmezéssel Samuelson a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerek belső hozamát fedezte föl.] Nem folytatom a történet ismertetését, mindenki olvassa el, és remélem,

ugyanúgy élvezni fogják, mint én. Külön reménykeltő, hogy egy ilyen értékes levélsorozat-dokumentum nem vész el a kidobott számítógépek memóriájában.

Hüttl Antónia a mérés közgazdaságtani történetéről ír, megjegyezve, hogy tanulmányát „a Bekker Zsuzsa által szervezett *Örök dilemmák – alternatív válaszok* című elmélettörténeti kurzus egyik előadása alapján" készítette. „Bekker Zsuzsát mindig is foglalkoztatta a mérés és a közgazdaságtan kapcsolata. (…) *Bekker* [2000] több összefüggésben vezeti le azt a történelmi utat, ahogyan a közgazdaságtanban a mérés a modellezés uralkodó kutatási módszerévé vált" (243–244. o.). Számomra meglepő, hogy milyen sokáig külön úton haladt az elmélet és a mérés, és csak *Hicks* [1939/1978] cikke nyitott utat az egyesítés felé.

Hüttl Antónia is hivatkozik a Hild Márta és Száz János tanulmányánál már említett tőkevitára: a tőke aggregált mennyiségének méréséhez ismerni kell a kamatlábat, de a kamatláb a tőke határhozadéka. De gyakorlatibb kérdésekben is fontos az elmélet és a mérés összhangja: például ha a piaci árukat a piaci árakon vesszük számba, zavarók lehetnek az externáliák.

Király Júlia, Bekker Zsuzsa egykori tanítványa a monetáris politika történetét az inflációs célkitűzés lencséjén keresztül foglalja össze. Tanulmánya első részében az 1929–1933-as világgazdasági válságtól az inflációs célkitűzés 1990-es megjelenéséig tartó időszak pénzügyi politikáját taglalja, majd a második részben a nevezett elvtől az újabb nagy válságig tartó, 1990–2007-es időszak fejleményeit tekinti át. A harmadik rész a válság alatti és utáni monetáris politikát elemzi. Nyilvánvaló az elmélettörténet fontossága: a második időszakban bevált eszközök ugyanúgy hatástalanok a harmadikban, mint az első időszakban. Bár a különféle elméleti iskolák értékelésében erősen eltér a véleményem Király Júliáétól, a lényegben egyetértünk: a gazdaságpolitikusok általában nem tudják, mit kell tenniük.

Ígéretemhez híven felsorolom a kötet többi szerzőjét (ezúttal ábécésorrendben): *Buza János* az árforradalom genezisét tekinti át Roscher és Kautz műveiben. *Csató Katalin* a fogyasztás és a konjunktúra kapcsolatát elemzi a 18. századi francia közgazdászok (mindenekelőtt Richard Cantillon) és két 20. századi közgazdász munkásságában. *Farkas Beáta* néhány oldalas írása tömören, de tartalmasan ismerteti, hogyan oktatták a közgazdasági elmélettörténetet a Bekker Zsuzsa vezette tanszéken. *Ivók Aurél* Széchenyi, Kautz és Bekker pályáját hasonlítja össze, Kautz egykori sémáját követve. *Kovács György* a gazdasági szabadságnak a két világháború közötti időszak gondolkodásában játszott szerepét vizsgálja. *Meyer Dietmar* egy kevéssé ismert, 19. századbeli német matematikai közgazdász, Wilhelm Launhardt modelljeibe vezet be. *Rab Virág* Hegedüs Loránd egykori pénzügyminiszter életét, családi kapcsolatait térképezi föl rokona, Zsindely Sándor visszaemlékezései alapján. *Szoboszlai Mihály* a makrogazdaságtan újfajta mikromegalapozását – a reprezentatív-ügynök-modellt – bírálja.

Remélem, a rövid összefoglalásból is kiderül, hogy különleges kötetről van szó. Jó lenne, ha sokan elolvasnák, és reménykedem, hogy rövidlátó közgazdasági oktatástervezőknek nem sikerül végleg eltemetni a közgazdasági elmélettörténetet.

Hivatkozások

Bekker Zsuzsa [2000]: Mérés és kora. Megjelent*: Király Júlia–Simonovits András–Száz János* (szerk.): Racionalitás és méltányosság. Tanulmányok Augusztinovics Máriának. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.

Hicks, J. R. [1939/1978]: Érték és tőke. A közgazdasági elmélet néhány alapelvének vizsgálata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Hild Márta–Madarász Aladár (szerk.) [2017]: Az „ezüst pillanatok" nyomában. Tanulmányok Bekker Zsuzsa emlékére. Kronosz Kiadó, Pécs.

Samuelson, P. A. [1957]: Wages and Interest: A Modern Dissection of Marxian Economics. American Economic Review, Vol. 47. No. 6. 884–912. o.

Samuelson, P. A. [1958]: An Exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money. Journal of Political Economy, Vol. 66. No. 6. 467–482. o.

Samuelson, P. A. [1966]: A Summing Up. Querterly Journal of Economics, Vol. 80. No. 4. 568–583. o.

Schumpeter, J. [1954]: History of Economc Analysis. Allen and Unwin, London.

Simonovits András

Simonovits András, MTA KRTK KTI, BME, Matematikai Intézet.